

EPISTEMOLOGIJA METODIKE

(Ante Bežen, *Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta / Epistemologija metodike u odnosu na pedagogiju i edukologiju – s primjerima iz metodike hrvatskoga jezika*, Učiteljski fakultet, Zagreb, 2007.)

U temelju stručne znatiželje za knjigu *Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta (Epistemologija metodike u odnosu na pedagogiju i edukologiju – s primjerima iz metodike hrvatskoga jezika)* poglavito je izazovnost razmatranja, promišljanja i istraživanja stručne i znanstvene problematike kojoj na hrvatskome jeziku nije još bila posvećena tako opsežna knjiga premda je bilo u posljednjih nekoliko desetljeća zanimljivih pokušaja i najava sustavnih određenja te razludžbe vrlo važnih pitanja i povelikih dvojbi.

Knjigu čine četiri poglavlja: *Epistemologija metodike: znanje, znanost i spoznaja u odgoju i obrazovanju, Teorijsko određenje metodike, Praksiološke odrednice metodike i Povijest metodike*.

U prvome poglavlju *Epistemologija metodike: znanje, znanost i spoznaja u odgoju i obrazovanju* elokventno, studiozno i razgovijetno nastoji prof. dr. sc. Ante Bežen ponajprije originalno odgovoriti na temeljno pitanje: „Što je epistemologija metodike?” Riječ je zapravo o uvođenju u razmatranje dotične problematike, ali autor bez oklijevanja nudi odgovore, čvrste tvrdnje i jezgrovito iznijansirana obrazloženja. Svrhovito ističe uobičajeno određenje epistemologije kao filozofske discipline koja istražuje prirodu i temelje znanja, te pridodaje jasno prema Laceyevu *Rječniku filozofije* da je znanje „glavna tema epistemologije, uz njegov odnos prema drugim kognitivnim pojmovima kao što su vjerovanje, razum, sud, osjet, opažanje, intuicija, nagađanje, učenje, zaboravljanje”. U narednoj je rečenici izrijekom istaknuo da epistemologiju ponajprije zanimaju „priroda, vrste, vjerodostojnost i izvori znanja” te „kao što može prosuđivati znanje uopće, tako epistemologija može prosuđivati i znanje pojedine znanosti s obzirom na njegov ljudski smisao i ulogu, uključujući i strukturiranje toga znanja u znanstveni sustav”. Autor već uvodnim rečenicama pokazuje umijeće raspravljanja i oblikovanja raspravljačkog teksta te pokazuje visok stupanj otvorenosti za plodonosnu raspravu s onima koji drugačije misle. To je iznimno važno i poticaj-

no jer posebno nas zanima „prosudba znanja potrebnog za provođenje odgojno-obrazovnog procesa što ga nazivamo metodičkim znanjem, a koje je strukturirano u disciplinu metodiku”, dok „epistemološku prirodu toga znanja važno je utvrditi stoga što se znanje poučavanja, odnosno metodičko znanje, izvodi iz općega znanstvenog znanja pri čemu su osobito značajni kriteriji toga izvođenja jer izravno utječu na sadržaj i rezultat odgojno-obrazovnog procesa”. Cijelo je prvo poglavlje obilježeno pozornim oblikovanjem i usklađivanjem tvrdnja koje svjedoče o zanimljivu promišljanju prirode metodičkoga znanja, njegove epistemološke vrijednosti i strukture metodike kao posebne discipline u znanstvenim usustavljanjima. Dojmljive su ilustracije sustavnih raščlanjivanja i odlučnih obrazlaganja nesuglasja sa „znanstvenom osnovom metodike” iz kojih se nameće i razmišljanje o „biti funkcije metodike”. Odlučnim stvaranjem zaključaka autor se usmjeruje na „usustavljanje znanja po različitim izvorima i područjima” te „promišljanje kriterija po kojima nastaju pojedine znanosti, odnosno znanstveni sustavi”, pa ističe „znanstvene paradigme kao skupove usklađenih kriterija na kojima se zasnivaju znanstvena istraživanja”. Epistemologiju prirodnih znanosti naziva „prilično jednostavnom”, ali ambiciozno polemizira s Piagetovim postavkama o nomotetskim znanostima među kojima nije osigurao mjesto za „znanost o obrazovanju, odnosno pedagogiju i njezine discipline, mada je ona znanstveni dignitet dobila još u 19. stoljeću (uvedena je kao samostalna znanost na sveučilište)”. Poveliku je pozornost posvetio određenju razloga zbog kojih „metodika, iako je u nas postala sveučilišnim kolegijem 60-ih godina 20. stoljeća, do danas nije posve etablirana disciplina”, te zaključuje da je to „ponajviše zbog svoje interdisciplinarnosti koja izmiče (do)sadašnjim kriterijima i shemama razvrstavanja i određivanja znanstvenih grana”. Vrlo jasno „to više ukazuje (...) na nesuvremenost kriterija nego na upitnost znanstvenosti metodike” jer „epistemologija metodike je (...) promišljanje metodičkog znanja kao znanstvenog entiteta kojim se upućuje na pokazatelje metodičkog znanstvenog prostora, terminologije, sadržaja, strukture i metodologije te povezanosti s drugim znanostima”. Potkrijepio je svoje zaključke interpretacijom „najvažnijih pojmova epistemologije”, raščlanjuje „metodiku i kriterije o nastanku (nove) znanosti”, izdvaja okvire i kriterije za postojanje znanosti, povijesni proces nastanka, transformacije i umnožavanja znanosti. Istaknuo je „znanstvena obilježja metodike”, dokazao da zadovoljava zahtjev filozofije znanosti po kojem znanost mora ponaj-

prije imati „*istraživačko područje*“, ispunjavati „*kriterije o znanstvenom karakteru znanosti*“ na način na koji ih ispunjavaju i druge društvene i humanističke znanosti. Prema kriterijima „*postanka i razvoja znanstvenih disciplina*“ zaključio je da se na metodiku može primijeniti „generički i povijesni mehanizam rađanja, transformiranja i umiranja znanosti kao misaonih struktura“, a za gnoseologiju metodike kaže da je „disciplina koju treba razviti“. Nema dvojbe da je autor sve postavke u prvome poglavlju svrhovito obrazložio te osigurao temelje za konačno određenje posebnosti metodike.

Drugo poglavlje pod naslovom *Teorijsko određenje metodike* nije toliko usmjereno na određenje predmeta, ciljeva i zadataka metodike koliko na odnos prema drugim disciplinama te autor sugestivno dovodi u blisku svezu nekoliko disciplina. Posebice je apostrofirao tradicionalno smještanje „između pedagogije i edukologije“ kao prikladno određenje „istraživačkog područja metodike“, a naveo je i mogućnost „najkraćega“ određenja metodike „kao znanstvene teorije nastavnog predmeta“, a što „znači da je metodika nekog predmeta aktualna za znanstveno promišljanje i primjenu dok taj predmet postoji u nastavnoj praksi, pa je izvjesna 'nestalnost' predmetnosti, odnosno podložnost promjenama, posebnost metodike kao discipline“ koja je „interdisciplinarna jer su za njezinu epistemologiju bitne ne samo spoznaje odgojnih (obrazovnih), nego i brojnih drugih znanosti koje istražuju odgoj i obrazovanje“. Prikladnu pozornost poklanja starom pitanju „metodike u pedagoškijskom sustavu“ pa tvrdi da je metodika „bitno određena znanošću nastavnog predmeta, bez koje ne može postojati, ali njezine spoznaje, na istoj razini važnosti, pripadaju području odgoja i obrazovanja pa se radi o jednako vrijednom udjelu obje te strane u uspostavljanju metodike“, a „u pedagoškijskom sustavu znanosti metodika se najčešće izvodi iz **didaktike** ili se tijesno veže uz nju“. Podsjetio je na stari pristup metodici u okviru didaktike koji je zapravo „shvaćanje metodike kao **interdiscipline** koja se temelji na interakciji supstratnih znanosti što sudjeluju u oblikovanju i istraživanju nastavnog procesa“. Akribično raspravlja o metodici „u edukološkom sustavu“ te metodici kao „autonomnoj praksiološkoj odgojno-obrazovnoj disciplini“. Iznijansirano piše o strukturi metodike, posebice o generičkoj strukturi, strukturi po obrazovnim stupnjevima, strukturi po nastavnim programima i strukturi po područjima nastavnog predmeta. Također su vrlo zanimljiva obrazloženja utemeljenosti metodike u supstratnim znanostima, ali dobro bi došla opsežnija i bolje

potkrijepljena usporedba „matičnih znanosti” s pet područja predmeta Hrvatski jezik u osnovnoj školi, što bi pridonijelo cjelovitijem i razgovjetnijem određenju uloge i zadaće „filozofije u promišljanju nastave (...) na primjeru predmeta Hrvatski jezik” te „filozofije književnosti, medija i jezika”. Istaknuta je važnost psihologijskih teorija i pojmova za metodiku te prosudba psiholoških teorija o razvoju ljudske spoznaje. Jasno su izdvojene postojeće i moguće relacije sociologije i metodike te razna terminološka pitanja koja pripadaju pedagoškim i didaktičkim okvirima metodike. Obilje je odlučnosti i jakih riječi u razgraničenju metodologije i metodike, suptilno su objašnjene razlike između metodike i metodologije, razlučeni problemi tradicionalnog naziva metodike ili metodika nastave te istaknuta neosporna tvrdnja da nije „potrebno isticati riječ nastava ili sintagmu odgojno-obrazovni proces uz riječ metodika, jer sama riječ metodika već u sebi sadrži ta značenja”. Izrijekom je istaknuo da nema „metodike koja se odnosi na nešto što u sebi ne sadrži odgojno-obrazovni proces, odnosno nastavu” pa „zato nije potrebno govoriti ili pisati metodika nastave hrvatskoga jezika ili metodika odgojno-obrazovnog procesa u hrvatskome jeziku, kad se misli na cjelovitu metodiku toga predmeta, jer su ti nazivi pleonazmički, tj. sadrže nepotrebne riječi”. Odlučno je Bežen napomenuo da je dostatno „metodika hrvatskoga jezika jer se uporabom same riječi metodika podrazumijeva da je riječ o odgojno-obrazovnom procesu, odnosno nastavi”, ali trebao je sustavno razmotriti i bolje oboriti argumentaciju onih koji su se suprotstavljali i spriječili sukladno nazivanje nastavnog predmeta ili kolegija na filozofskim fakultetima unatoč upornim i argumentiranim nastojanjima (pa i ovoga recenzenta!), što je autoru zasigurno poznato. Pišući o metodičkoj terminologiji i metodičkom metajeziku, autor neprestance promiče svenazočnu konkretizaciju. Stručno i znanstveno iskustvo omogućilo mu je uravnoteženje kriterija, pa su i odgovori na neka izravna pitanja pomalo odgođeni da bi se u okvirima stručne dvojbe uzdigla znatiželja i postigli što bolji zaključci.

U poglavlju *Praksiološke odrednice metodike* usmjeruje autor ponajviše pozornosti na čimbenike „koji ciljeve pomoću metodičkog čina ostvaruju u praksi”. „Upravo nastavni program i nastavni predmet u okviru kojega se taj program ostvaruje” čine „praksiološke odrednice metodike”. Zaključuje autor da se „potreba za metodikom” javlja „tek pojavom nastavnog programa i predmeta po kome neki učenik (polaznik) treba steći određena znanja i vještine”, a zatim vrlo uspješno sin-

tetizira istraživanja pojmova „programa / kurikuluma nastavnog predmeta / područja”, učenika, učitelja, metodičara, prostora i opreme za izvođenje nastave, nastavnih izvora i nastave (odgojno-obrazovnog procesa).

Četvrto poglavlje pod naslovom *Povijest metodike* donosi u nevelikim odjeljcima periodizaciju koja se može učiniti i pomalo nedorečenom unatoč jasno određenim načelima povijesnoga pregleda metodike u Hrvatskoj. Metodici u inozemstvu ne poklanja se značajnija pozornost premda je strani utjecaj u nekim razdobljima bio presudan u razvoju metodike u Hrvatskoj (primjerice: ruska /sovjetska/ metodika). Autor je jezgrovito odredio položaj metodike „u važnijim sistematizacijama znanosti”. Vrlo je koristan „sažetak epistemoloških svojstava metodike” na razini opće metodike, a ilustracije iz metodike hrvatskoga jezika jasno govore o autoru kao izvrsnu metodičaru hrvatskoga jezika.

U ocjeni ove nesvagdašnje knjige potrebno je istaknuti da su vrlo razgovijetni njezini ciljevi i svrha, u što nedvojbeno uvjerava iznimno usustavljena istraživačka, znanstvena metodologija. Knjiga je očito plod višedesetljetnoga piščeva promišljanja dotične problematike te je jasno da se u njoj odražavaju spoznaje, ideje i tvrdnje koje počivaju na usustavljenu sintetičkom istraživanju problematike i raznovrsnosti istraživačkih metoda, postupaka i sredstava u skupljanju neprijepornih elemenata za nedvojbene znanstvene zaključke i o odličnoj budućnosti metodike u globalizacijskim strategijama koje u prvi plan ističu znanje, sposobnosti i umijeće.

Sintetizira autor postojeća znanstvena istraživanja, ilustrativno izlaže promišljanja i problematiku, uspostavlja sustav smjernica za budući razvoj metodike kao „interdiscipline”. Konkretno odgovara na nametljiva pitanja o razvojnoj perspektivi metodike jamčeći da će imati iznimno važnu ulogu u odgoju i obrazovanju. Ne štedi riječi kad piše o širokoj otvorenosti znanstvenog sustava metodike i interdisciplinarnosti suvremene metodike. Iznimna usustavljenost istraživačke metodologije, precizni istraživački ciljevi, razvidna svrha velike pozornosti mnoštvu izvora, nedvojbeno sigurnost u određenju pojmova i prihvaćanju prikladnoga nazivlja, odlučnost u usmjerivanju na nedvojbene izvore, pomnjava u izboru navoda koji odlično potkrjepljuju istraživačke nakane – zaslužuju najljepše pohvale.

Nije Bežen zaboravio ni ovodobnu multimedijalnost, što također pridonosi svježini zaključaka i njihovoj jasnoći koja se temelji na specifičnome oblikovanju skladnih rečenica u raspravljačkom lančanom slijedu. Premda pristupa ponajprije sintetički istraživanju epistemologije metodike, uzorno svrhovito sjedinjuje raznovrsne istraživačke metode, postupke i instrumente prikupljajući i neprekidno ojačavajući dokaze za nedvojbeno znanstveno zaključivanje. Za pohvalu je autorova usmjerenje na interdisciplinarnu literaturu koja se bavi teorijskom i praktičnom problematikom metodike „na razini epistemološkog fenomena”.

Knjiga *Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta (Epistemologija metodike u odnosu na pedagogiju i edukologiju – s primjerima iz metodike hrvatskoga jezika)* predstavlja autora kao znanstvenika s uzornim znanjem, iznimnim sposobnostima i umijećem za istraživanje dotične problematike. Odlične ocjene zaslužuju njegovi obrazloženi zaključci koji su jasni plodovi spleta znanstvene pomnosti, preciznosti i pronicljivosti te nezatajena nadahnuća. U gotovo je svakom tekstu – skladnom klasičnim strukturama – očita preglednost, nezaobilazna stupnjevitost i poticajna postupnost u izlaganju. Upravo zato što je u cijeloj knjizi neprekidno pokazivao svoje umijeće izlaganja i potkrjepljivanja, njegovim se tvrdnjama vjeruje i kada nema dovoljno potkrjepljenja. U skladu su s namjenom knjige ostavljena neka pitanja bez odgovora koja autor poticajno prepušta novim istraživačima. Budući da je ova knjiga prvo sustavno i cjelovito razmatranje epistemologije metodike na hrvatskome jeziku, obvezatno se mora posebno istaknuti da predstavlja izvoran znanstveni prinos koji je utemeljen na sustavnim dugogodišnjim promišljanjima i istraživanjima izrazito aktualne znanstvene problematike.

Vlado Pandžić